

# STUDIUL RELIGIILOR SAU VOCAȚIA CREATOARE A CUNOAȘTERII

*„Este regretabil faptul că nu dispunem de un cuvânt mai precis decât acela de religie prin care să numim experiența sacrului”, – își începea Mircea Eliade prefața la lucrarea sa **Nostalgia religiilor**, în 1969, afirmând, ceva mai jos, că „conștiința unei lumi reale și semnificative este strâns legată de descoperirea sacrului”, iar acesta din urmă „este un element în structura conștiinței, nu un stadiu în istoria conștiinței” (Eliade 1994, 5-6). Astfel, teoria potrivit căreia toate societățile arhaice au cunoscut de timpuriu distincția clară între cele două lumi, cea a sacrului și a profanului, prima instanță prevalând asupra celei de-a doua (domeniul sacrului referindu-se la relația dintre om și sfera divină, iar cel al profanului – la relațiile dintre oameni) ieșise demult din câmpul discuțiilor. Încă la începutul secolului trecut, părintele școlii antropologice funcționaliste, Bronislaw Malinowski, formulase această idee în lucrarea **Magie, știință și religie**, subliniind faptul că „nu există popoare oricât de primitive lipsite de religie și magie. Și nu există, trebuie adăugat imediat, nici rase sălbătice cărora să le lipsească fie atitudinea științifică, fie știința, cu toate că această lipsă le-a fost frecvent atribuită. În toate comunitățile primitive, studiate de către observatori de încredere și competenți, au fost găsite două domenii clar distincte, Sacrul și Profanul; cu alte cuvinte, domeniul Magiei și Religiei și cel al Științei” (Malinowski 1993, 11).*

Abordarea și definirea **fenomenului religios** s-a realizat pe trei direcții de cercetare: sociologică (și etnologică), fenomenologică și hermeneutică. Conform școlii sociologice, religia reprezintă o componentă a psihologiei colective, având originea în societate și manifestându-se ca un fenomen social integral, conform viziunii lui Emil Durkheim. La baza acestui concept stă perceperea societății ce pe o realitate metafizică superioară, care îl transcende pe individ. Astfel, faptele sociale exercită asupra individului o presiune externă, determinând apariția conștiinței primitive. Aspectul distinctiv al gândirii religioase este dat de „împărțirea lumii în două teritorii care conțin, unul, tot ce e sacru, celălalt, tot ce e profan” (Durkheim 1995, 45). În continuare, Durkheim formulează definiția religiei bazate pe sacru, pe care o percepe sub forma „unui sistem unitar de credințe și practici relative la lucruri sacre, adică separate, interzise, credințe și practici care unesc într-o aceeași comunitate morală, numită Biserică, pe toți cei care aderă la ea”. Cel de-al doilea element al definiției nu este mai puțin important ca primul, menționează Durkheim

im, deoarece „arătând că ideea de religie este inseparabilă de aceea de Biserică, rezultă și faptul că religia trebuie să fie un lucru eminamente colectiv” (Durkheim 1995, 54). În concluzie, sacrul reprezintă elementul esențial al vieții sociale, iar scopul religiei este de a-l administra, asigurându-i individului mântuirea în și prin societate (Ries 2000, 12-15).

Preluând doctrina lui Durkheim asupra sacrului și profanului, Marcel Mauss și Henri Hubert au dezvoltat doctrina sociologică, extinzând cercetarea asupra funcțiilor sociale ale sacrului. Ca și Durkheim, cei doi reprezentanți iluștri ai școlii franceze de sociologie au văzut în totemism o expresie a sacrului prin excelență, în dublă ipostază, cea de obiect de cult și element central al coeziunii sociale. Cercetările extinse asupra unor populații, altele decât cele tradițional totemice, au dus la concluzia privind caracterul universal al sacrului (Mauss, Hubert 1997, 173-175), identificat în religia totemică cu *mana* (forța spirituală, care se manifestă la nivelul lucrurilor, oamenilor și societății). Convingerea finală ține, însă, de identificarea sacrului cu socialul. Comunicarea dintre cele două sfere, sacru și profan, se făcea prin mijlocirea unei victime, a unui sacrificiu, care poate lua forme multiple, inclusiv cea totemică (Mauss, Hubert 1997, 41-175). În opinia celor doi cercetători, „lucrurile sacre, zeii și ceilalți, în raport cu care funcționează sacrificiul, sunt lucruri sociale. Si aceasta este de ajuns de a explica sacrificiul”. Deoarece sacrificiul se raportează la lucruri sociale, el are o funcție socială (Mauss, Hubert 1997, 174).

Spre deosebire de școala sociologică, care vedea în sacru un produs al societății, menit să asigure organizarea vieții sociale, cercetarea fenomenologică, prin Rudolf Otto, plasează sacrul în sfera categoriilor *a priori*, cu alte cuvinte, a surselor de cunoaștere independente de experiență. În viziunea acestui teolog și filosof german de la începutul secolului XX, sfera perfectă a religiei este misticismul; pentru a menține integritatea misterului, religia trebuie să abordeze limbajul simbolului, singurul în stare să ajute omul la perceperea realităților superioare ale existenței, precum și la obținerea mântuirii. Prin această apropiere, omul cunoaște și percepe aspectul religios propriu zis al sacrului – *numinosul*, care iese din categoria gândirii raționale și care se identifică cu o revelație interioară, pe baza unui șir de factori: *mysterium tremendum, fascinans, augustum, majestas, energicum*, prin care individul trăiește o experiență complet diferită, cu totul *alt ceva* (Otto 1992, 20-41). Acest *alt ceva* ține de cunoașterea lumii transcendente de către om, care încearcă să-și definească locul în sistemul relațiilor universale; prin religie, omul a căpătat conștiința de sine. În viziunea lui Rudolf Otto, sacrul se exprimă printr-o dublă manifestare: una interioară, personală și alta istorică, prin semne. Căutarea semnificației semnelor intră în sfera divinației, care oferă omului experiența cunoașterii fenomenologiei sacrului. Otto este preocupat de cercetarea sentimentelor provocate de experiența contactului cu *numinosul*, în urma interpretării semnelor (a divinației). Dar, spre deosebire de școala sociologică, care vede sacrul ca pe o emanație a gândirii colective, Otto pune accentul pe experiența individuală, capabilă să descifreze semnele sacrului. E vorba doar

despre anumite persoane, cu capacități divinatorii, dintre aceștia făcând parte profeții, întemeietorii de religii etc.

Ideea sacrului ca o categorie *a priori* este susținută și de strălucitul istoric al religiilor Mircea Eliade; spre deosebire, însă, de predecesorii săi, eruditul cercetător recurge la o abordare complexă a fenomenului religios, așa cum se prezintă în *Tratatul de istorie a religiilor*, apărut la 1949. Eliade ridică istoria religiilor la rangul de știință autonomă, cu propriile ei metode de cercetare, axată pe analiza critico-comparativă a faptelor istorico-religioase. Abordarea fenomenelor religioase implică o triplă abordare: istorică, fenomenologică și hermeneutică („*Nu intenționăm să dezvoltăm aici o metodologie a științei religiilor...()*. Dar credem util să repetăm ideea că homo religiosus reprezintă „omul total”; prin urmare, știința religiilor trebuie să devină o disciplină totală în sensul că ea trebuie să utilizeze, să integreze și să articuleze rezultatele dobândite de diverse metode de abordare a fenomenului religios. Nu este de ajuns să sesizezi semnificația fenomenului religios într-o anumită cultură și, prin urmare, să-i descifrezi „mesajul” (căci orice fenomen religios constituie un „cifru”); este necesar, totodată, să-i studiezi și să-i înțelegi „istoria”, altfel spus să-i dezvălui schimbările și modificările și, în ultimă instanță, să elucidezi contribuția sa la cultură în ansamblu” (Eliade 1994, 22-24). Din această perspectivă, înțelegerea fenomenului religios necesită și consultarea rezultatelor investigațiilor unor științe complementare, cum ar fi etnografia, antropologia, lingvistica, sociologia, psihologia etc. Eliade aduce în discuție exemplul lui Georges Dumezil, care face o strălucită cercetare asupra instituțiilor religioase și mitologiile indo-europene, afirmând că „*acesta* (G. Dumesil – n.n.) *este capital pentru disciplina istoriei religiilor. El a demonstrat de asemenea că numai descifrând sistemul ideologic fundamental ce întemeiază instituțiile sociale și religioase pot fi înțelese corect o figură divină, un mit sau un ritual*” (Eliade 1994, 62). Dar, atenționează M. Eliade, progresul considerabil de informații duce la specializări excesive, existând riscul de a pierde din vedere tocmai esențialul: „*în expresia istorie a religiilor accentul nu trebuie pus pe cuvântul istorie, ci pe religie (...). Înainte de a face istoria unui lucru, este necesar ca lucrul respectiv să fie clar înțeles – în sine și pentru sine*” (Eliade 1994a, 35-36). În esență, este vorba de explicarea sacrului în experiența umană, a acelor *hierofanii*, cum le numește Eliade, care reprezintă miza cercetării unui istoric al religiilor. Ajungem, astfel, la hermeneutică, care „*se revează a fi o operație mai complexă, căci nu e vorba doar de a înțelege și a interpreta faptele religioase*”, ci și de a crea noi valori, capabile să genereze schimbări profunde la nivelul comportamental. Compatriotul nostru își exprimă convingerea că „*hermeneutica creatoare va fi recunoscută în cele din urmă drept „calea regală” a istoriei religiilor. Numai atunci rolul acesteia în cultură va fi important, nu numai grație noilor valori descoperite ca urmare a efortului de a înțelege o religie primitivă sau exotica sau un mod de a fi străin tradițiilor occidentale – valori susceptibile de a îmbogăți o cultură așa cum au făcut-o La Cite antique sau Kultur des Renaissance italien –, ci și grație, mai întâi, faptului că istoria religiilor poate deschide noi perspective gândirii occidentale, precum și filosofiei propriu-zise și cre-*

ăției artistice” (Eliade 1994, 103-104). Peste interpretările locale și cele naționale, „istoria omului, din paleolitic până astăzi este menită să ocupe centrul educației umaniste”, scria Eliade în *Nostalgia originilor*, la 1969. Astăzi avem convingerea că educației umaniste îi este rezervată supraviețuirea omului nu numai în calitate de creator de cultură, dar și ca specie.

### Bibliografie

- Durkheim, Em. 1995, *Formele elementare ale vieții religioase*, Iași.  
Eliade, M. 1978, *Aspecte ale mitului*, București.  
Eliade, M. 1994, *Nostalgia originilor*, București.  
Eliade, M. 1994a, *Imagini și simboluri*, București.  
Eliade, M. 1995, *De la Zalmoxis la Genghis-Han*, București.  
Eliade, M. 2005, *Tratat de istorie a religiilor*, București.  
Malinowski, B. 1993, *Magie, știință și religie*, Iași.  
Mauss, M., Hubert, H. 1997, *Eseu despre natura și funcția sacrificiului*, Iași.  
Ries, J. 2000, *Sacrul în istoria religioasă a omenirii*, 2000.  
Otto, R. 1992, *Sacrul. Despre elementul irațional din ideea divinului și despre relația lui cu raționalul*, Cluj.

### The study of religions or the creative vocation of knowledge

#### Abstract

The present study makes an attempt at demonstrating that all the archaic societies have known from early times the clear distinction between the two worlds, that of the sacred and of the profane, the first instance prevailing over the second. It is remarked the approach and the definition of the **religious phenomenon** investigated using two directions of research: sociological (and ethnological), phenomenological and hermeneutic. The idea of the sacred is regarded as an a priori category with an important place assigned for the phenomenon.

Dr. Rodica Ursu Naniu, Universitatea Spiru Haret, blvd. Timișoara, nr. 58, Sector 6, București, România